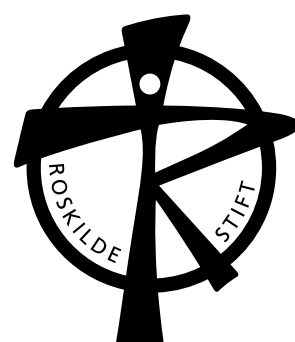

Eigil Ingemann Andreasen og
Michael Rønne Rasmussen

Skatten

Pinsegudstjeneste 2017
med reformationstema

Udgivet af Roskilde Stift

I mange provstier og sogne er der tradition for at fejre friluftsgudstjenester 2. pinsedag, der i 2017 falder på den 5. juni.

Reformationsudvalget i Roskilde stift opfordrer til, at denne gudstjeneste får præg af 500-året for den Lutherske Reformation.

Det følgende materiale skal ses som et idekatalog for det videre arbejde i jeres lokale sammenhæng.

Indhold

Indledende overvejelser om gudstjenesten	4-6
Forslag til tekster og salmer	7-8
Holger Lissners reformationssalme	9
Forslag til efterfølgende arrangement	10
Tekster om Luther og Helligånden	12-14
Links på internettet	15

**Vi skal være
mennesker
og ikke Gud**

LUTHER
2017
500 års
reformation

Skatten. Pinsegudstjeneste 2017.

Udgivet af Roskilde Stift, december 2016

Ansvarshavende redaktører

Eigil Ingemann Andreasen og Michael Rønne Rasmussen

Fotos Lars Hartig, Colourbox

Liturgi og gudstjeneste

Man kan begynde med at overveje, hvad en gudstjeneste eller en liturgi er for en størrelse: Teologen **G. Ebeling** siger: »Strengt taget foranstalter kirken ikke gudstjeneste. Den er gudstjeneste«.

Hermed siger Ebeling, at gudstjeneste er mere end det, der foregår i kirken. For den kristne er hele verden blevet et tempel, hvor den treenige Gud er nærværende. Ebeling siger derfor også: »Kristenlivet er som sådan gudstjeneste«. Set i det perspektiv er gudstjenesten ikke andet end en indøvelse i at leve livet som gudstjeneste.

Paulus tager samme udgangspunkt, når han skriver, at gudstjenesten foregår i hverdagen, og at hverdagen i sig selv er en form for **åndelig gudstjeneste** (Rom. 12,1).

Liturgi er derfor ikke en særligt hellig handling, men den almindelige og jordnære **hjælp med materielle goder** (Rom 15, 27). Gudstjenesten er altså ikke primært en handling, hvorved man kommer i kontakt med den treenige Gud, men en realisering af Guds vilje i hverdagens samliv med andre mennesker.

Også **Luther** har samme brede forståelse, når han siger, at gudstjeneste er først og fremmest liv, ikke kultus. Luther fremsatte endog den radikale tankegang, at **den særlige gudstjeneste** om søndagen kun var for den ikke-kristne, da den kristnes liv jo i sig selv er én eneste åndelig gudstjeneste.

Dog definerer Luther i sin prædiken til indvielsen af kirken i Torgau **den særlige gudstjeneste** som værende en **dialog mellem Gud og menneske**.

Liturgi & Helligånd

Temaet til en pinsegudstjeneste i reformationsåret 2017 kan sættes ind i denne sammenhæng, hvor man holder fast i livet som gudstjeneste, og at denne gudstjeneste er en dialog mellem den treenige Gud og mennesket.

Dialogen formidles af Helligånden som kirkens sande fornyer/reformator. Luther selv så sig blot som et redskab for denne dialog, ligesom også menigheden gennem kirkens historie har været det frem til os i dag.

Som menigheden af i dag skal vi med liturgi til stadighed udføre den øvelse, der består i at finde skatten, som er det levende Guds Ord og dermed Kristus. Liturgien bliver den søgende vej, menigheden går, for at nå frem til skatten.

På denne søgende vej kan der være flere faser. For eksempel den gemte skat, den glemte skat, og selvfølgelig ved vejs ende: den fundne skat.

Liturgien til 2. pinsedag 2017 skal i sine tekster, lovsange og ikke mindst i nadveren, hvor vi både bliver fundet og derigennem selv finder Gud, afspejle, hvordan kristenlivet er gudstjeneste, og at kristenlivet er den søgende vej frem mod at finde perlen og skatten.

Det foranderlige & det uforanderlige

For Luther var højmessens liturgi en ydretning, som var til for de svages skyld. Dog har Luther aldrig villet afskaffe, men derimod gerne forny den. Luther sætter prædikenen, der peger på Kristus og hans gerning for os, i centrum af gudstjenesten samtidig med, at han rensede gudstjenesten for tekster, ceremonier og privat- og sjælemesser, der fremhæver mennesket.

Luther er således meget åben i liturgiske spørgsmål. Hovedsagen for ham er, at

evangeliet bliver forkyndt til tro og tillid til Gud.

I 1523 udgav Luther sin første gudstjenesteordning: **Formula Missae**. Her bibeholder Luther den romerske messe og det latinske sprog, men indføjer Den aronitiske velsignelse.

I 1526 udgav Luther en tysk liturgi: **Deutsche Messe**. Her sker der store forandringer, især i nadverritualet, som bringes hen

til det, som vi kender i dag. Ved at benytte højmesseordningen, som den står beskrevet i vores **Ritualbog af 1992**, er man langt hen ad vejen tro mod Luthers Deutsche Messe.

Til en pinsegudstjeneste, hvor man har Reformationen med i sine forberedelser, kan man implicit gøre opmærksom på, at vores gudstjenesteordning i store træk stadig ligner Luthers Deutsche Messe.

Gudstjenestens hovedelementer

1. Tekstlæsning

Man kan naturligvis benytte Alterbogens tekster, men vi har i oplægget også foreslået alternative tekster til brug ved Ordets tjeneste. Det er de tekster, som har dannet baggrund for temaet om skatten/perlen, der findes for enden af den søgende vej.

2. Salmer

Teksterne skal omkranses af salmer. Her har vi i oplægget givet eksempler på, hvilke salmer, vi synes, er velegnede til at understrege temaet ved pinsegudstjenesten. Vi kan naturligvis ikke forestille os en pinsegudstjeneste uden DDS 291 **I al sin glans nu stråler solen**, men måske vil salmen lige forinden, DDS nr. 289 **Nu bede vi den Helligånd**, netop i pinsen 2017 være selvskreven, da den er skrevet af **Luther** og netop indeholder et udtryk for gudstjenestens tema. **Holger Lissners** nye reformationssalme er også et oplagt valg.

3. Prædiken

Her kan man fremhæve, at vi er som menighed på den søgende

vej frem mod skatten/perlen. I mange kirker har man også et kirkeskib, som symbol på denne søgende vej.

Teologen og billedhuggeren **Hein Heinsen** siger, at vi altid er på vej mod en ny begyndelse. På denne vores vej gennem livet virker og påvirker Helligånden os gennem syndernes forladelse, så at **Gud** på den måde udøver sin gerning på os udadtil og indadtil. Luther selv anså sig alene som en tjener og redskab for Helligåndens fornyende gerning i kirken, men nu er det os, der bærer på Helligåndens fornyende gerning i menigheden og i verden.

4. Nadver

Nadveren fejres med de hensyn, der må tages, når det foregår udendørs og med mange deltagere for eksempel med kontinuerligt uddeling ved flere præster og lægfolk.

Bibeltekster

Alterbogens læsninger

GT-læsning Sl. 104, 24-30: En lovsang til Gud, der sender sin ånd og gør jorden ny.

Ap.G: 10, 42-48a Peters prædiken for dåben af Cornelius og hans husstand.

Evangelium Johs. 3, 16 - 21: Guds kærlighed til verden.

Mange vil nok også pr. tradition inddrage beretningen om Pinsedag Ap. G. 2, 1-11.

Forslag til andre læsninger

Udover disse læsninger vil vi gerne pege på en række andre NT-tekster, som kan inddrages eller stå i stedet for disse:

Epistel 2. Kor. 4, 1-11: Skatten i lerkaret.

Evangelium Math. 13, 44 - 46: Lignelsen om skatten og perlen.

Evangelium Math. 6, 19 - 21: Skatten i Himlen.

Udgangslæsning 2. Tim. 6,6-14: Formaning om den betroede skat.

Skatten og Perlen i Salmebogen

En søgning på ordet **skat** i Den elektroniske Salmebog giver over 40 resultater, hvoraf kan nævnes **Guds rige skat** (DDS 8 v. 1) **den eskatologiske skat** (DDS 30 v. 6, DDS 556 v. 3, DDS 570 v. 3, DDS 643 v. 5), **Kristus som troens skat** (DDS 385 v. 3, DDS 576 v.1 og DDS 467 v.1 - ikke mindst i julens salmer, for eksempel DDS 86, 114 og 125) og Helligånden (DDS 311 v. 1 og 347 v. 3).

I en nyere salme er det **mennesket**, der er den skat, som Gud i Jesus søger efter på jorden (DDS 98 v. 3).

En tilsvarende søgning på ordet **perle** afslører en mere varieret brug som **den fundne perle** (DDS 125 v. 4, 15 v. 19 og 289 v. 5), Kristus som **troens smykke** (DDS 65 v. 2 og 446 v. 2), men også anvendt i mere billedlig betydning som udsmykning i **den himmelske stad** (DDS 554 v. 5 og DDS 561 v. 6).

Forslag til salmer

DDS 290 **I al sin glans nu stråler solen**
DDS 291 **Du som går ud fra den levende Gud**
DDS 294 **Talsmand, som på jorderige**
DDS 300 **Kom, Sandheds Ånd! Og vidne giv**
DDS 725 **Det dufter lysegrønt af græs**
DDS 289 **Nu bede vi den Helligånd** - skrevet af Luther

Holger Lissner har skrevet en helt ny reformationssalme, **Når du vil** (se den følgende side).
Iben Krogsdal har udgivet samling nyfortolkninger af Luthers salmer, **Vor Gud, du mærker vores sorg** (Syng Nyt, 2016).

Når du vil

musik: Åshild Watne 2015

tekst: Holger Lissner 2015

The image shows a musical score for the hymn 'Når du vil'. It consists of three systems of music, each with a vocal line and a piano accompaniment. The first system (measures 1-8) has the lyrics: 'Når du vil, bry-der or - de-ne frem af spræk-ker og rev-ner i stiv - ne-de mu - re,'. The second system (measures 9-14) has the lyrics: 'og vi ser, at du er i - blandt os og rej - ser dit ri - ge.' The third system (measures 15-18) has the lyrics: 'Li - vet blir nyt, vi syn - ger, vi syn - ger.' The piano accompaniment features a steady bass line and chords that support the vocal melody.

Copyright © Åshild Watne/Holger Lissner

1. Når du vil,
bryder ordene frem
af sprækker og revner
i smuldrende mure,
og vi ser,
at du er iblandt os
og rejser dit rige.
Livet blir nyt,
- vi synger.

2. Når du vil,
styrter mure i grus,
men valmuer gløder
på kastede grave,
og vi ser,
at intet kan skille
os, Gud, fra din skaben.
Livet blir nyt,
- vi synger.

3. Når du vil,
kalder du en profet,
som magter at tale,
så sandheden lyser,
og vi ser,
du viser os veje,
vi slet ikke kender.
Livet blir nyt,
- vi synger.

4. Når du vil,
brydes billeder ned,
og vogterne frygter
at miste kontrollen,
og vi ser,
at Du er vor Herre
og bygger din kirke.
Livet blir nyt,
- vi synger.

5. Når du vil,
kalder du os til kamp,
og Ånden vil give
os syner og sange,
og vi ser,
at kirker kan mødes,
forvandles og vidner.
Livet blir nyt,
- vi synger.

6. Lad det ske,
at din dag bryder frem,
hvor mørket må flygte
og døden vil tabe.
Lad os se,
at dit er Guds rige
og magten og æren.
Livet blir nyt,
- vi synger.

Holger Lissner, 2016

Teksten bringes efter aftale med forfatteren
og komponisten

Skattejagt og markedsdag?

nogle sogne og provstier står friluftsgudstjenesten 2. pinsedag alene, mens man andre steder benytter anledningen til at skabe oplevelse og fællesskab efter selve gudstjenesten. Er der mange børnefamilier blandt deltagerne, er det oplagt at inddrage synlige og mere oplevelsesorienterede elementer undervejs.

Selvom det er Ordet, der skal forkyndes, behøver det jo ikke alene ske med ord! Man kan derfor overveje, hvordan man helt konkret kan inddrage en skattekiste eller en perle i prædikenen. Ved udsmykning af området, hvor gudstjenesten finder sted, kan man også tænke tematisk. For eksempel kan alterbordet dækkes med duge og pyntes med blomster i Lutherrosens farver.

Hvor man lader gudstjenesten efterfølge af en anden form for fælles arrangement, kan man i samarbejde med sognets ungdomsorganisationer evt. lave et skatteløb med poster, der belyser forskellige sider af reformationen. Man kan på den plads, hvor gudstjenesten afholdes, opstille en række telte og boder, hvor deltagerne efter selve gudstjenesten kan gå på opdagelse i en række aktiviteter, der underbygger eller illustrerer gudstjenestens overordnede tema.

Ved en bod kan man uddele postkort, hvor Lutherrosen er afbilledet med en forklaring på symbolerne i rosen. Samme sted kan børnene få lejlighed til at farvelægge Lutherrosen med de rigtige farver og få forklaret hvad korset betyder og hvad, Vivit betyder.

Folkekirkens Konfirmandcenter har et egnet materiale hertil ligesom de er ved at få udarbejdet en stor plakate, som børnene kan gå på opdagelse i - se www.konfirmandcenter.dk.

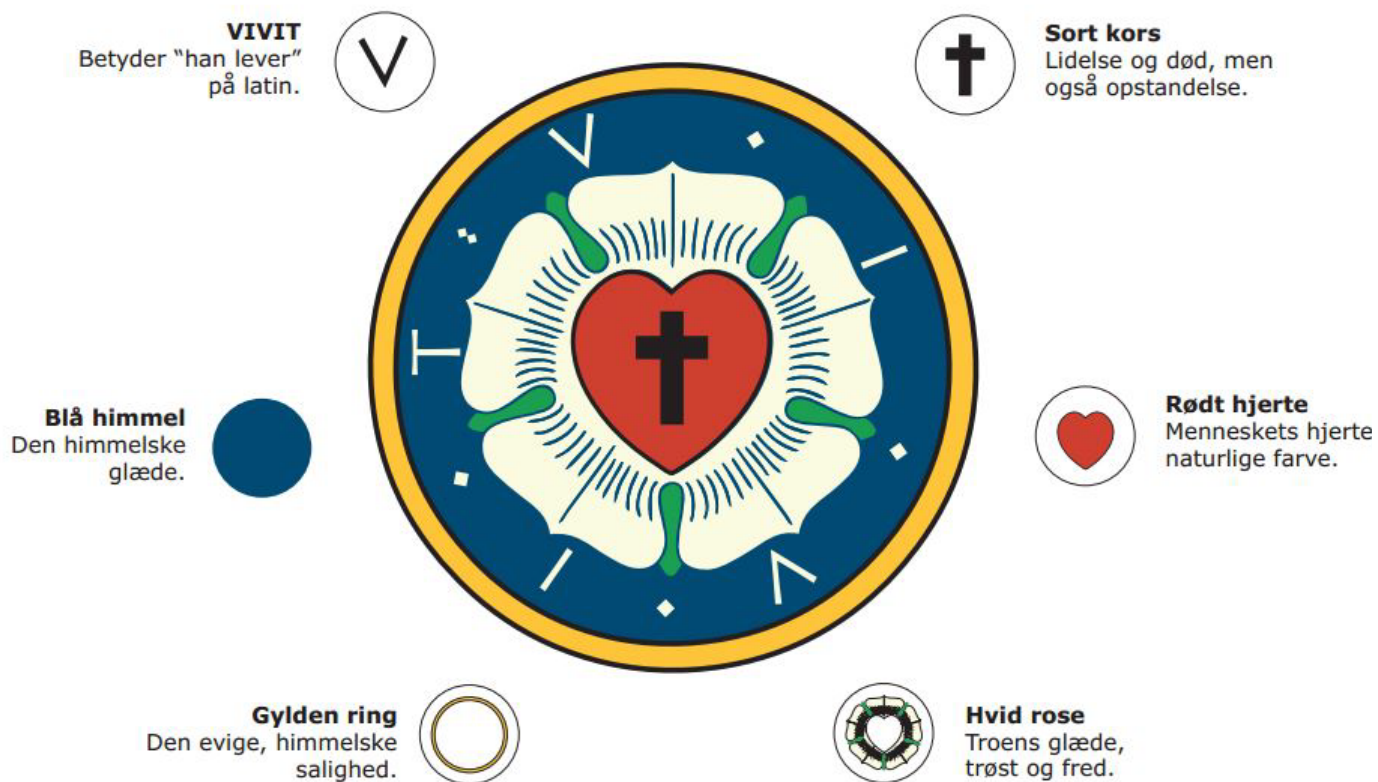
Et andet sted kan der foranstalles en skattejagt for børn og barnlige sjæle, hvor man skal finde ting, som relateres til Luther og/eller man skal ude på posterne besvare spørgsmål, der handler om Luther. Ved en bod kan man sælge kaffe, the, sodavand og Luther Lagkagen - opskriften står i Stiftsbladet nr. 4 side 18 og på stiftets hjemmeside, www.roskildestift.dk/luther.

Ved en femte bod kan man sælge små retter mad - mad, som Hr. Käthe har serveret for Luther og alle deres gæster. Man kunne så have bordskånere af pap, hvor der skan være skrevet citater fra Luthers bordtaler. Både opskrifter og citater finder man **Jacob Ørsteds** bog **Godbidder. Citater fra Martin Luthers frimodige tale omkring middagsbordet** (Eksistensen, 2016).

Endelig kan man få udarbejdet beach-flag med Lutherrosen fra Y's Men i Vejle, som kan bruges som opmærksomhedsskabende element under gudstjenesten og ved efterfølgende arrangementer i løbet af - 500-året - www.ysdesign.ysmen.dk.

Lutherrosen

Luther om Helligånd og pinse

3. trosartikel om Helligånden var ikke det mest centrale teologiske spørgsmål for **Luther**. Det var derimod den 2. trosartikel, der med fokus på frelsen ved troen på **Kristus**. Ikke desto mindre er Helligånden vigtig for Luther, idet han ser det som Helligåndens afgørende opgave at pege hen på frelsen i Kristus.

Dette kommer for eksempel til udtryk i **Den lille Katekismus** fra 1529, hvor Luther som svar på spørgsmålet om, hvad det vil sige at tro på Helligånden, svarer:

»Jeg tror, at jeg ikke af egen evne og kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham, men Helligånden har kaldet mig ved evangeliet, har oplyst mig med sine gaver, har helliget og opholdt mig i den rette tro, ligesom han kalder, samler, oplyser og helliger hele den kristne menighed på jorden og bevarer den i Jesus Kristus i den rette ene tro«.

I **Den store Katekismus** fra samme år taler Luther om »Helligånden i sit embede, nemlig at helliggøre«.

Om tredje trosartikel skriver han i indledningen: »Denne artikel kan jeg som sagt ikke give nogen bedre betegnelse end 'Om helliggørelsen'«, hvorefter han fortsætter:

»Ligesom Sønnen erhverver herredømmet ved at vinde os gennem sin fødsel, død og opstandelse osv. således bevirker Helligånden helliggørelsen ved de følgende stykker: Ved de helliges samfund, sydernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv. Det vil sige, først fører han os ind i sin hellige menighed og lægger os i kirkens skød, og ved kirken prædiker han for os og bringer os til Kristus«.

Umiddelbart herefter inddrager Luther det billede, vi har valgt som ledetråd for en pinsefejring i reformationsåret 2017, nemlig billedet af den skat, som Kristus allerede har vundet for os,

men som - hvis den virkelig skal være til nytte og glæde for os - Helligånden bestandigt må kaste nyt lys over:

»Hverken du eller jeg kunne nemlig nogen sinde vide noget om Kristus eller tro på ham eller få ham til Herre, hvis ikke det gennem evangeliets prædiken blev tilbudt os af Helligånden og nedlagt i vort hjerte. Gerningen er sket og udrettet, idet Kristus har vundet skatten til os ved sin lidelse, død og opstandelse osv. Men hvis gerningen forbliver skjult, så at ingen ved besked med den, ville det hele være forgæves og til ingen nytte. For at denne skat ikke skulle ligge begravet, men blive brugt og nydt, har Gud ladet sit ord udgå og forkynde og med det givet os Helligånden, for at denne skat og frelse skal blive bragt os nær og tilegnet af os. At helliggøre vil derfor just sige at føre til Herren Kristus, at lade os opnå et gode, som vi ikke selv kunne få«.

Denne tankegang kan føres tilbage til en enkelt, men ikke desto mindre central af Luthers 95 teser fra 1517, nemlig nr. 62, hvor han som afgørende argument imod afladshandlen, der så at sige deles ud af en himmelsk skat (helgenernes overskydende gode gerninger), slår fast, at: »Kirkens sande skat er det højhellige evangelium af Guds ære og nåde«.

Det er ikke tydeligt i tesoerne, der kun er rettet imod misbruget af boden, men i det senere opgør med Pavekirken bliver det til et kardinalpunkt for Luther, at sand fornyelse og reformation af kirken er et spørgsmål om at vende tilbage det bibelske udgangspunkt for, hvad kirke er, sådan som det formuleres i **Den ausburgske Bekendelse** fra 1530.

Her er troen på Helligånden ganske vist ikke direkte tematiseret, men optræder skjult i andre artikler. For eksempel finder man udsagn om Helligåndens gerning indarbejdet i de aller-mest centrale artikler som CA3 **Om Guds Søn**.

»Den samme (Kristus) nedsteg til dødsriget og opstod i

sandhed på den tredje dag; derefter for han til himmels for at tage sæde ved Faderens højre hånd og bestandigt styre og herske over alle skabninger og helliggøre dem, der tror på ham, ved at sende Helligånden i deres hjerter, som styrer, trøster og levendegør dem .«

I CA4 **Om retfærdiggørelsen** er Helligånden ikke nævnt, men dens gerning og embede jf. formuleringen i Katekismen er dog bærende for indholdet:

»Ligeledes lærer de, at mennesker ikke kan retfærdiggøres overfor Gud ved egne fortjenester og gerninger, men at de retfærdiggøres uforskyldt for Kristi skyld ved troen, når de tror, at de tages til nåde, og at syndernes forlades for Kristi skyld, han som ved sin død har gjort fyldest for vore synder ...«

På samme måde kan man argumentere for Helligåndens underforståede tilstedeværelse i de efterfølgende artikler **Om kirken** (CA7) og **Hvad er kirken?** (CA8).

På den baggrund er det bemærkelsesværdigt, at reformatorerne i **Om det kirkelige embede** (CA5) faktisk eksplicit fremhæver Helligånden som den, der udvirker kristustroens frelsende virkning:

»For at vi kan nå til denne tro, er der indstiftet et embede til

at lære evangeliet og meddele sakramenterne. Thi ved Ordet og sakramenterne som midler gives Helligånden, som virker tro - hvor og når det behager Gud - i dem, der hører evangeliet ...«

Det er på den baggrund oplagt at kalde Helligånden for den vejleder, der viser vejen til den gemte skat, som fører til nyt liv. Eller man kunne tale om Helligånden som den gavmilde forvalter og formidler af Kirkens sande skat.

Alt dette kan endelig understøttes med en henvisning til Luthers egen redegørelse for hvordan han oprindeligt fandt eller genopdagede det frelsende evangelium. Der skal ikke megen fantasi til at forestille sig Luther, der som en anden skattejæger eller guldgraver leder og søger efter den glemte og bortgemte skat, der skal redde hans liv og genvinde hans glæde.

I fortalen til sine samlede skrifter fra 1545 skriver **Martin Luther** blandt andet:

»Jeg havde været grebet af en usædvanlig brændende iver efter at forstå Paulus i Romerbrevet, men hidtil havde noget stået i vejen. Ikke mangel på brændende iver for sagen, men det eneste lille udtryk, som står i kapitel 1: Guds retfærdighed

åbenbares i evangeliet. Jeg hadede nemlig dette udtryk 'Guds retfærdighed', fordi jeg gennem alle kirkelæreres brug og sæd-vane havde lært at forstå det i filosofisk betydning, nemlig - som de udtrykker sig - om Guds iboende eller aktive retfærdighed, det vil sige den Guds retfærdighed, i kraft af hvilken han selv er retfærdig og straffer syndere og uretfærdige.

Men da jeg selv, hvor ulastelig jeg end levede som munk, dog for Guds ansigt følte mig som en synder med en til det yderste urolig samvittighed og derfor ikke turde stole på, at Gud var blevet stillet tilfreds ved noget af det, jeg selv havde fået bragt i stand, så elskede jeg ikke, men hadede tværtimod den Gud, som var retfærdig og af den grund straffede syndere som mig ...

... Således rasede jeg med en vild og forvirret samvittighed, men dog bankede jeg vedholdende på hos Paulus i det Skriftsted, jeg før nævnte, med brændende tørst efter at vide, hvad Paulus her egentlig mente. Indtil jeg endelig ved Guds barmhertighed, mens jeg tænkte dag og nat, fik øje for ordenes sammenhæng, nemlig denne: Guds retfærdighed åbenbares i evangeliet, som der står skrevet: Den, der er retfærdig af tro, skal leve.

Da begyndte jeg at forstå Guds retfærdighed som den Guds gave ved hvilken det retfærdige menneske lever, nemlig ved troen. Skriftstedets mening var altså denne: Ved evangeliet åbenbares Guds retfærdighed, nemlig den passive retfærdighed, hvormed den barmhjertige Gud retfærdiggør os ved troen, sådan som der står skrevet: Den, der er retfærdig af tro, skal leve.

Nu følte jeg mig som helt igennem født på ny. Jeg følte, at jeg gennem åbne porte var trådt lige ind i selve Paradiset. Nu viste hele Bibelen mig et andet ansigt, og jeg gennemløb i hast Skrifterne efter hukommelsen og samlede på noget tilsvarende, for eksempel **Guds gerning**, det vil sige den gerning, Gud gør i os, **Guds kraft**, det vil sige den kraft, hvorved han gør os stærke, **Guds visdom**, det vil sige den visdom, hvormed han gør os vise, **Guds væld**, **Guds frelse**, **Guds ære**.

Med lige så voldsom et had som jeg før havde hadet det lille udtryk **Guds retfærdighed**, med lige så stor kærlighed elskede jeg nu dette udtryk, som var blevet mig det lifligste af alle ord. I den grad var det Skriftsted hos **Paulus** for mig blevet døren ind til Paradiset.«

Links om Luther

Baggrundsviden om Luther og Reformationen

www.folkekirken.dk/om-troen/reformation

Reformationsfejringen i Danmark 2017

luther2017.dk/jubilaet

Reformationsfejring i Roskilde Stift

www.roskildestift.dk/luther

Luthers tekster på nettet:

www.lutherdansk.dk

www.martinluther.dk

